

O rabi jezikov v naših uradih, seosebno pri sodiščih.

Sedaj, ko zahteva česki narod, da se uvede pri českih sodiščih za notranji uradni jezik češčina, sedaj, ko je vlada na to zahtevo dala znani odgovor, stopilo je jezikovno vprašanje na površje publicističnega pretehtovanja in nam se vidi umestno, da bi tudi naš list, čigar smoter je gojiti pravno znanstvo za praktično uporabo v slovenskem jeziku, pripomogel v spoznavanje tega vprašanja. Podati hočemo torej v glavnih potezih sliko, kako se je to vprašanje razvijalo in kako je danes ž njim v raznih narodnostih, podrobneje pa hočemo razpravljati ukaze in naredbe, katere se tičejo slovenščine. Kazala bode ta slika, s kakimi težavami se je bilo boriti slovanskim jezikom, predno so se jim odprla vrata uradov, boriti vzlic temu, da jim je v členu XIX. drž. tem. zak. zajamčena jednaka pravica z drugimi jeziki; kazala bode tudi, kako počasno in le polagoma se bližajo le-tej jednaki pravici.

Preglednosti te razprave utegne biti nekoliko v kvar, ko navajamo mnoge ukaze in naredbe, vendar vidi se nam potrebno, da navajamo vire, iz katerih jemljemo podatke, da tako olajšamo iskanje in obsežnejše spoznavanje naredeb, iz katerih bomo navajali le najvažnejše točke.

Določbe, rabo jezikov zadevajoče, razlikujejo se v take, katere so razglašene po zakonovih določilih o obveznem objavljanju zakonov in naredeb, in v take, ki niso razglašene niti v državnem, niti v deželni zakonikih. Da bi bile le-te po zakonu, to ni obče pripoznano, in seosebno ne tam, kjer se raba jezika določuje protivno določilom, pravilno razglašenim. Člen XIX. drž. tem. zak. z dne 21. dec. 1867, št. 142 drž. zak., pripoznavajoč jednako pravico „v deželi navadnih jezikov“ v šoli, uradu in javnem življenji; § 13. obč. sod. r., določujoč, da se je v spornih

rečeh strankam in njihovim zastopnikom posluževati „v deželi navadnega jezika“; § 4. zak. z dne 9. avgusta 1854, št. 208 drž. zak., kateri zahteva, da morajo v nespornih rečeh vloge biti pisane „v kakem, pri sodišči navadnem jeziku“; § 163. kaz. pr. r., kateri veli, kako je postopati v kazenskih rečeh, če priča ne zna „sodnega jezika“; in naposled § 27. patenta z dne 7. avgusta 1850, št. 325 drž. zak., kateri določuje, da je poslovni jezik najvišjemu in kasacijskemu sodišču praviloma nemški, da pa mora najvišji sodni dvor, kedar se je obravnava vršila v drugem, nemškem jeziku, izdati svojo sodbo z razlogi v jeziku, v katerem se je vršila obravnava v I. instanci, ter v nemškem jeziku, — to so brez dvojbe pravilno in z zakonovo močjo razglašene določbe, določbe, ki so tudi veljavne za vse avstrijske kronovine. Toda te določbe, razun one za najvišji sodni dvor, so tako splošnega zadržaja, da potrebujejo podrobnejih določil za posamezne vrste poslovanja.

Takih določil izišlo je zadnja desetletja veliko število. Ta določila pa niso izdana za vse kronovine, nego le za obseg posameznih višjih sodišč, ali pa tudi le za obseg posameznih sodnih dvorov, urejajoč tudi le rabo posameznih jezikov. Velika večina teh ukazov in naredeb ni razglašena, kakor smo uže omenili, niti v državnem, niti v deželnih zakonikih in zato se pobija njih zakonova moč in veljava. Toda eksekutiva izvaja svojo pravico, da ureja jezikovno vprašanje tem pôtem, iz člena XI. drž. tem. zak. z dne 21. decembra 1867, št. 145 drž. zak., „o vladni in izvršbeni oblasti“, kateri veli, da imajo državna oblastva v svojem uradnem območji pravico, na podlogi zakonov izdavat i naredb e in ukaze ter siliti na to, da se ukazi in zakoni sami izpolnjujejo. Nekatere jezikovne naredb e so pa starejše in segajo v dobo, predno smo imeli državne in deželne zakonike, in za temeljiteje spoznanje vsega vprašanja sklicevati se nam bode tudi na te naredb e.

Za česko deželno sodišče (Landrecht) veljal je dolga stoletja česki jezik kot jedini uradni jezik; stoprav deželni red z dne 16. majnika 1627 pripoznal je nemščini jednako veljavo s češčino. To jednako pravico pripoznavali so vladarji o mnogih prilikah dve stoletji in cesar Ferdinand I. je s kabinetnim pismom z dne 23. marcija 1848 določbe českega deželnega reda glede

rabe češčine potrdil ter zahteval, da se tam, kjer še niso izvedene, v „popolno veljavo denejo ter njim protivno postopanje odpravi.“ Najvišji diplom z dne 20. oktobra 1860 določuje v svojem III. členu, da je vse, v tem diplomu ne obsežene zakonodavne reči v kraljestvih in deželah reševati po smislu njih deželnih redov. Izmed starejših predpisov navesti nam je še kabinetsko pismo cesarja Ferdinanda I. z dne 8. aprila 1848, v katerem je izrečeno, „da mora popolna enakopravnost češčine z nemščino v vseh delih državne uprave in javnega življenja veljati za pravilo.“ Bistveno isto pravilo izreka okrožna naredba českega apelacijskega sodišča z dne 30. maja 1848, št. 9535, zapovedujoč, da je vsakemu svobodno, napravljati sodne vloge v nemškem ali českem jeziku, da so sodna oblastva zavezana, zapisnike o sodnih aktih ali ustnih obravnavah vsake vrste zapisavati v onem deželnem jeziku in rešila pismenih vlog ali sodnih zapisnikov ter vse sodne izreke izdavat v onem deželnem jeziku, katerega je stranka zmožna: torej česki stranki česko, nemški nemško. — Ukaz prav. min. z dne 23. majnika 1852, št. 11815 ureja rabo deželnih jezikov v kazenskih rečeh ter veli, da je vse, od državnih pravnih izročene vloge, namenjene, da se vroče obtožencem, kateri so samo češčine zmožni, sestavljati v tem jeziku, da se je pod tem pogojem — t. j. če so obdolženci samo češčine zmožni — državnim pravnikom v govorih posluževati češčine, da je obdolžence, priče in zvedence, kateri znajo samo česki, zaslišavati v tem jeziku ter v njem tudi zapisavati izpovedi, potem da je proti obtožencu, zmožnemu samo češčine, vršiti obravnavo in izdavat razsodbo v tem jeziku; sicer pa se je posluževati v kazenskih rečeh nemškega jezika, kateri mora biti notranji poslovni jezik. — Z ukazom z dne 30. junija 1852, št. 8103 določa pravosodno ministerstvo v dodatku k ukazu z dne 23. majnika gledé civilno-pravnega postopanja, da je v notranjem poslovanju sodišč, posebno pri sestavi uradnih izpiskov, načrtov, poročil ter pri posvetovanju in dopisovanju z drugimi oblastvi rabiti zgolj nemščino. — Še bolj utešnjuje rabo češčine ukaz prav. min. z dne 4. marcija 1856, št. 4749. Temu ukazu dali so povod spisi v neki kazenski reči, iz katerih je pravosodno ministerstvo posnelo, da je bil zapisnik o ustni končni obravnavi povse sestavljen v

českem jeziku. Tu je izjavilo ministerstvo, da je zapisnike o ustni konečni obravnavi sestavljati jedino le v nemškem jeziku in — ne da bi se krčila veljava min. ukaza z dne 23. majnika 1852, št. 11815 o rabi deželnih jezikov v kazenskih rečeh — (?) da je le izpovedi obtoženca, prič in zvedencev ali le one dele teh izpovedij, katere je do besede določiti, zabeleževati v češčini in to zato, ker se taki zapisniki med obravnavo sestavljajo le v načrtu, a v svoji veljavni obliki še le po skončani obravnavi spisujejo, in ker je notranji poslovni jezik sodiščem le nemščina. Viš. deželno sodišče v Pragi pa je ta ukaz na znanje dalo le sodnim dvorom, ne tudi okrajnim sodiščem. In prav. ministerstvo, zaznavši to, je z ukazom z dne 31. marcija 1856, št. 6742, zapovedalo, da je oni ukaz „brez odloga“ naznaniti tudi okrajnim sodiščem, ki naj se po njem ravna.

Kako je izdajati višjemu sodišču v Pragi in Brnu višjesodne odločbe, to določuje ukaz prav. min. z dné 10. januvarija 1864, št. 617/1863 praes. Po tem ukazu izdajati je odločbe tedaj, kedar se je vršila obravnava v I. instanci s kakim nenemškim jezikom, v nemškem in onem jeziku, s katerim je tekla obravnava, — nemško besedilo je zapisati na jedni polovici papirja, drugo na drugi polovici, a kake odredbe in pripomnje sodišču dodati je na konci nemškega besedila. Odločbe je vselej, razloge pa le tedaj izdajati v obeh jezikih, kedar jih je uradoma vročiti strankam. Kedar pa prihajajo vloge višjemu sodišču v kakem nenemškem jeziku in se rešujejo brez obravnave, tedaj je odlok, kateri gre neposredno do stranke, sestaviti v jeziku vloge; če pa naj tak odlok dá vročiti prvi sodnik, onda izdá se nemški, a naroči prvemu sodniku, da obvesti stranko v jeziku vloge.

Naredba ministrov notranjih rečij in pravosodja z dné 19. aprila 1880, podpisana od ministrov Taaffeja in Stremayra ter razglašena v deželnih zakonih za Česko in Moravsko, uravnava rabo deželnih jezikov v občevanju političnih, sodnih in državnopravdniskih uradov na Českem in Moravskem s strankami in samoupravnimi oblastvi. Ta naredba je v največjo izpodtiko Nemcem; ako naj se namreč dosledno izvaja, treba je gledé na jezikovne razmere prebivalstva, da je malone vsak uradnik imenovanih strok večš poleg nemškega tudi českega jezika. — Določuje pa ta naredba: Uradi označene vrste so zavezani, da

rešila ustnih prošenj ali pismenih vlog izdajo v onem deželnem jeziku, v katerem se je ustno prosilo ali je bila vloga sestavljena; — izjave strank je na zapisnik zapisavati v onem deželnem jeziku, v katerem so bile storjene; — v jednom teh jezikov sestavljenih listin in drugih pisem ni treba prevajati, če se rabijo za priloge; — uradni odpravki, ki se izdajejo brez prošnje strank, morajo pisani biti v onem deželnem jeziku, ki ga govori stranka, kateri je odpravek namenjen; ako jezik stranke ni znan, rabiti je tist deželni jezik, katerega utegne znati stranka po okolišnih slučajih in sosebno gledé na njeno bivališče; vse to veljá tudi za občine v onih rečeh, v katerih jih je smatrati za stranke; — razglasi so dvojezični, samo razglasi, posameznim okrajem ali občinam namenjeni, so v onem jeziku, kateri je tam v navadi; — v kazenskih rečeh je izpovedi prič zapisavati v onem jeziku, katerega je priča rabila, potem tudi obtožnice in vse, obdolženca zadevajoče predloge, odločbe in sklepe izdajati v onem deželnem jeziku, katerega se je posluževal; v tem jeziku vrši se obravnava, govorita državni pravdnik in zagovornik, oznanjajo se razsodbe in sklepi; — izjeme dopuščene so v postopanju pred porotniki, če zahteva tega sestava porotniške klopi, ter tam, kjer je več obdolžencev, kateri niso rabili istega jezika, a vender je tudi tu zapisovati izpovedi prič in obdolženca v njih jeziku ter v njem razglašati razsodbe in sklepe; — v civilnih rečeh izdajati je odločbe in razloge v onem jeziku, s katerim se je obravnavalo; če se ni obravnavalo v istem jeziku, izdajati je sodbe in razloge v obeh jezikih; — vpisi v zemljiško knjigo in javne registre vsake vrste zvršujejo se v jeziku, v katerem so bili zaproseni, in v istem jeziku se potrjuje vpis na listine; — s samoupravnimi organi občujejo uradi označenih vrst v onem poslovnem jeziku, katerega rabijo ti organi, a te odločbe se ne tičejo občevanja z občinskimi oblastvi, kedar zvršujejo posle političnega okrajnega oblastva.

Dne 18. novembra 1880. l., št. 24604 izdalo je predsedništvo višjega sodišča Praškega vsem sodiščem českim ukaz, s katerim naglašá, da je nemščina notranji poslovni jezik, češ, da se naredba z dne 19. aprila 1880 ne dotika notranjega uradnega jezika in se je torej v notranji službi in v občevanji oblastev med seboj posluževati jedino le nemščine, da pa se

venderle postopa temu protivno; sosebno sodišča naprošajo v tabularnih in eksekucijskih rečeh drugih sodišč zvršitve na golih rubrikah s českimi odloki, to pa da je proti načelu nemškega notranjega jezika; to načelo se ruši, čeprav se prošnja za zvršitev dodane v nemškem jeziku; takega postopanja pa tudi ne opravičuje to, češ, da se s tem zmanjšuje delo. Tudi opominja ukaz sodišča na drugo nerednost, da se namreč trpé relacije gledé zaprek pri vročevanji, gledé zvršenih eksekucij i. t. d. v českem jeziku; zaukazuje se, da je nemudoma odpraviti tudi to postopanje, katero krši notranji poslovni jezik in katerega nereda ni smeti trpeti.

Zadnji ukaz glede jezikovne rabe na Českem, izdan od pravosodnega ministra višjemu sodišču v Pragi, je z dne 23. sept. 1886, št. 17520 in določa, da je vselej, kedar je izdavatí rešila le v jednom deželnem jeziku, uže v predlogih poročevalcev napravljati rešila in razloge v istem jeziku, to zategadelj, da se utesnijo prevodi pri višjem sodišči v najnižjo mero.

Za Moravsko velja uže zgoraj navedena naredba z dne 19. aprila 1880. Da pa vidimo, kako se je na Moravskem razvijalo jezikovno vprašanje, kazati nam je na nekatere prejšnje naredbe. Iz ukaza prav. min. z dné 22. julija 1861, št. 6099, je posneti, da je bila raba jezika pri moravskih sodiščih jako različna. Češke vloge reševala so nekatere sodišča vselej ali z večine nemški, druga sodišča le po zahtevanji v českem jeziku, a jedno sodišče reševalo je celo nemške vloge česki. Zalegadelj je ministerstvo grajalo, da se moravska sodišča ne ozirajo na načela narodne enakopravnosti in zaukazalo je, da je vloge reševati v njih svojem jeziku, da je zapisnike o ustnih prošnjah ter zapisnike s pričami in zvedenci sestavljati v jeziku njim razumnem. Odločbe izdavatí je v jeziku prošnje ali prve tožbe in v kazenskih rečeh je postopati v jeziku, ki ga umeje obdolženec. — Z ukazom z dne 5. aprila 1865, št. 434 prez. piše prav. ministerstvo viš. pravdníštvu v Brnu, da na pravosodje le ugodno vpliva to, ako je v pravih proti tiskovinam obtožba in potem tudi obravnava v jeziku članka, kateri je dal povod pregonu, in ako se tudi sodni izrek z razlogi objavi prav v istem jeziku. Ukaz prav. min. z dne 24. avgusta 1866, št. 8525, nanaša se bistveno na ukaz z dné 22. julija 1861 in zapoveduje vrhu tega,

da se je tudi odvetnikom pri obravnavah posluževati jezika stranke, ako stranka to zahteva, ter da se mora v istem jeziku vršiti zagovor. Tudi ta ukaz, kakor ukaz za Česko z dne 4. marčija 1856, označuje zapisnike o ustnih končnih obravnavah za akte notranjega uradnega občevarja, tako da jih je zapisavati nemški; veli pa vender, da je vpisavati v zemljiško knjigo ter potrjevati vpise na listine v deželnih jezikih, da je izdavat naročila občinskim načelništvom, zmožnim le českega jezika, tudi le v tem jeziku, ter da je zapisnike o eksekutivnih rubežnih in cenitvah, kedar je eksekut le češčine zmožen, sestavljati česki. — Pripomenjamo takoj, da ta ukaz priznava večjo pravico češčini gledé na eksekucije, nego li veliko poznejšnji ukaz višjega sodišča Praškega z dne 18. novembra 1880, kateri prepoveduje rabiti češčine v eksekucijah, češ, da raba češčine v eksekucijah žali pravila o notranjem poslovnem jeziku.

V Šleziji so pripoznane češčini in poljščini veleskromne pravice. Ukaz prav. min. z dne 12. oktobra 1882, št. 15847 zapoveduje zgol to, da je sodiščem, če je v njih okrožji česki ali poljski jezik v navadi, vsprejemati vloge podane v jednom teh jezikov. Ta sodišča morajo ustno občevati s strankami in pričami v jeziku, njim razumnem, in v tem jeziku je zapisavati njih izjave, kedar je treba poznati besedilo teh izjav; sodni pozivi naj se izdavajo v jeziku osebe, kedar je misliti, da zna le česki ali poljski.

(Dalje prih.)

Dr. F.

Pravo nadzastavno po pravu avstrijskem.

(Nazori iz poljske knjige z istim naslovom, spisal dr. Edm. *Udzziel*.
Krakov 1890).

Sporna so uže vprašanja, ki se tičejo pravice zastavne v obče, zlasti pa so različna mnenja glede pravice nadzastavne. Niti o bistvu pravice zastavne v obče ni soglasja, tu trdé, da je stvarna pravica, tam, da je obligatorna. Pisatelj poudarja zgo-
lovinski razvoj tega prava, zlasti v pravu rimskem da je imela pravica zastavna v prvih stopnjah svojega razvoja (*fiducia*, *pignus*) bolj lice obligatorno, v poznejšnjih dobah pa, ko se je če-